

TALABALARNING IJTIMOIIY MADANIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNI VA TEXNOLOGIYALARI

Maxmudova Fotima Shamshidinovna

*Toshkent amaliy fanlar universiteti, “Bosjlang`ich ta`lim nazariyasi va metodikasi” kafedrası
(PhD), dotsent v.b.*

E-mail: fotimashams49@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarini rivojlantirish mazmuni va zamonaviy texnologiyalarini o`rganishga bag`ishlangan. Bugungi globallashuv sharoitida talabalar nafaqat kasbiy bilimlarga, balki samarali muloqot, madaniyatlararo hamkorlik va ijtimoiy moslashuv ko`nikmalariga ham ega bo`lishi zarur. Tadqiqotda ijtimoiy-madaniy kompetensiyaning tarkibiy qismlari, ularni shakllantirish usullari hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o`rni tahlil qilinadi. Shuningdek, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va loyiha asosida o`qitishning samaradorligi yoritiladi. Natijada talabalarning shaxsiy rivoji, tanqidiy fikrlashi va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu yondashuv ta`lim sifatini oshirish hamda zamonaviy mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

**Kalit so`zlar:** ijtimoiy-madaniy kompetensiya, innovatsion texnologiyalar, interfaol metodlar, talaba rivoji, ta`lim jarayoni, madaniyatlararo muloqot.

Annotation: This study focuses on the content and technologies for developing students' socio-cultural competencies. In the context of globalization, students are required not only to possess professional knowledge but also to develop communication skills, intercultural awareness, and social adaptability. The research analyzes the structure of socio-cultural competence, methods of its formation, and the role of innovative pedagogical technologies in the educational process. Special attention is given to interactive teaching methods, information and communication technologies, and project-based learning approaches. The study highlights how these tools contribute to enhancing students' critical thinking, personal development, and social engagement. As a result, methodological recommendations are proposed to improve the effectiveness of educational practices. The implementation of these approaches plays a crucial role in improving education quality and preparing competitive specialists who meet the demands of the modern labor market.

Key words: socio-cultural competence, innovative technologies, interactive methods, student development, education process, intercultural communication.

Аннотация: Данное исследование посвящено содержанию и технологиям развития социально-культурных компетенций студентов. В условиях глобализации особое значение приобретает формирование не только профессиональных знаний, но и навыков эффективного общения, межкультурного взаимодействия и социальной адаптации. В работе рассматриваются структура социально-культурной компетенции, методы её формирования, а также роль современных педагогических технологий. Особое внимание уделяется интерактивным методам обучения, информационно-коммуникационным технологиям и проектному обучению. Анализируется их влияние на развитие критического мышления, личностного роста и социальной активности студентов. В результате исследования предлагаются методические рекомендации по совершенствованию образовательного процесса. Реализация данных подходов способствует повышению качества образования и подготовке конкурентоспособных специалистов, соответствующих требованиям современного рынка труда.

Ключевые слова: социально-культурная компетенция, инновационные технологии, интерактивные методы, развитие студентов, образовательный процесс, межкультурное общение.

Kirish. Madaniyatlararo muloqotga tayyorgarlik maxsus bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirishni talab qiladi. Ular odatda ijtimoiy-madaniy kompetensiya doirasida o‘rganiladi [3].

Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarini rivojlantirish mazmuni – bu ularni ijtimoiy va madaniy jihatdan yetuk, faol, fuqarolik pozitsiyasiga ega, madaniyatlararo muloqotga tayyor shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiluvchi bilim, ko‘nikma, qadriyat va faoliyat turlari majmuasidir. Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarini rivojlantirish mazmunini quyidagilarda ko‘ramiz:

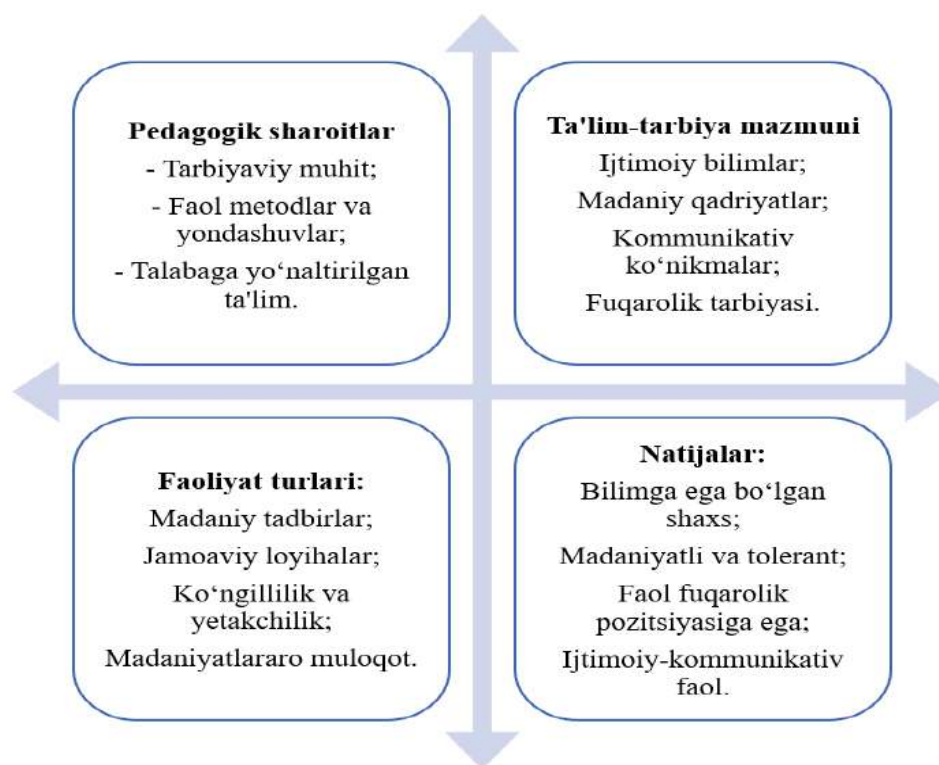
1. Ijtimoiy hayotga oid bilimlar. Talabalarga jamiyatning asosiy tuzilmalari, qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlar haqida tushunchalar beriladi. Mazkur bilimlar oila, davlat, jamiyat, fuqarolik institutlari, O‘zbekiston Konstitutsiyasi, fuqarolik burch va huquqlari, demokratik jamiyatda yashash madaniyati, talaba, do‘st, fuqarolik, rahbarlik, a‘zo sifatida ijtimoiy rollar haqida bo‘ladi.

2. Madaniyat va madaniy qadriyatlar bilan tanishtirish ko‘nikmalari. Talabalarni o‘z milliy madaniyati va boshqa xalqlarning madaniyatiga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalash hisoblanadi. Milliy urf-odatlar, qadriyatlar, bayramlar, san‘at va tarix, madaniy xilma-xillik, global madaniyatlararo jarayonlar, madaniy meros obyektlari, muqaddas qadamjolar, san‘at, adabiyot, teatr, musiqa bilan tanishtiriladi.

3. Kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish. Jamiyatda to‘g‘ri muloqot qilish, boshqalarni tushunish va muomala madaniyati shakllantiriladi. Tarbiya madaniyati, tinglash va so‘zlash

ko'nikmalari, konfliktlarni hal qilish va murosaga kelish madaniyati, tolerantlik, empatiya, bag'rikenglik tamoyillari, guruhda ishlash, fikr bildirish, bahs-munozaralardan foydalaniladi.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiyani rivojlantirish uchun maxsus madaniyatlararo muloqotning kasbiy yo'naltirilgan vaziyatlari kompleksini yaratish zarur. bo'yicha oliy kasbiy ta'limning "O'quv jarayonida faol va interaktiv mashg'ulotlarni o'quv jarayonida keng qo'llashni nazarda tutadigan" kompetensiyaga asoslangan yondashuvni [3] amalga oshirishda maxsus tizim taklif qilindi darsdan tashqari ishlar bilan birgalikda olib borildi (1-rasmga qarang):

1-rasm. Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantiruvchi tizimi

Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantiruvchi tizimi orqali ijtimoiy-madaniy kompetensiyaning qanday omillar asosida shakllanishi, qanday yo'nalishlar bilan rivojlanishi va qaysi natijaga olib borishi aniq ko'rinadi.

Pedagogik sharoitlar asos bo'lib, bu bosqichda talaba uchun qulay, ijtimoiy-ma'naviy muhit yaratiladi: faol, interaktiv ta'lim metodlari (munozara, rolli o'yinlar), mustaqil fikrlashga yo'naltirish, o'quvchining shaxsiy tajribasini inobatga olish.

Ta'lim-tarbiya mazmuni – bilim bazasi bo'lib, u bosqichda ijtimoiy-madaniy kompetensiya uchun zarur bilim va qadriyatlar rivojlantiriladi: tarixiy-madaniy bilimlar, fuqarolik va vatanparvarlik tarbiyasi, axloqiy normalar va madaniyatlararo muloqot asoslari.

Faoliyat turlari – amaliy tajriba hisoblanib, talaba bilimni amaliyotda qo‘llash orqali o‘zlashtiradi: madaniy, ijtimoiy loyihalarda ishtirok, teatr, muzey, ekskursiyalar, milliy bayramlar, ijtimoiy-madaniy tashabbuslarda faol qatnashish.

Natijada ijtimoiy-madaniy kompetensiyasi rivojlangan talaba jamiyatda erkin va mas’uliyatli harakat qila oladigan, boshqalarga nisbatan hurmatli, tolerant, o‘z qadriyatlariga sodiq, madaniyatli va faol shaxs hisoblanadi.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish va uning salohiyatini oshirish bola qalbida insoniy fazilatlarni singdirish ko‘p jihatdan tarbiyachi tarbiyalanuvchilarning ijodiy faoliyatini tashkil etishga bog‘liq. Ular quyidagi omillarni qo‘llash asosida vujudga keladi:

- tarbiya jarayonini tashkil qilishdagi munosabatlar. Bunda tarbiyalanuvchilarning kundalik hayotiy voqealari jamoadagi tartib qoida va xulq-atvorlar haqidagi motivlar va ularga bir butun yondashuv kabilardir;

- tarbiyaviy ishlarning maqsadi, aniqligi va ta’sirchanligi. Tarbiyaviy jarayonni loyihalashtirish, shakl, metod, shart-sharoitlarni oldindan aniqlab qo‘yilgan maqsadga muvofiqlashtirish;

- tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning o‘zaro munosabatlari. Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning ruhiy holatlari, muloqot va munosabatda bo‘lishlari, ruhiy shart-sharoitlar yaratilishi, tarbiyaviy tadbirlarni gigiyena qoidalariga moslash, estetik talablarga javob berishi, tarbiyaviy ishlarni muvaffaqiyatli tashkil etish funksiyalaridan biridir;

- o‘quvchi-yoshlarning faolligi va mustaqil ijodiy faoliyatini tashkil etish. Tarbiyaviy tadbirlarni tashkil qilishda o‘quvchi yoshlarning faolligi ko‘p jihatdan ixtiyoriylik, tashkilotchilik va ijodkorligiga bog‘liq;

- tarbiyaviy ishlar ta’lim jarayonida olgan bilimlariga uyg‘un bo‘lishi. Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda turli fanlarning integratsiyasi hisobga olish ijobiy xarakter kasb etadi. Tarbiyaviy ishlar metodikasi yosh avlodni har tomonlama barkamol avlod qilib tarbiyalash, ular ongiga milliy g‘oyani singdirishda har tomonlama ta’sir ko‘rsatadi [2].

Adabiyotlar tahlili. Ilmiy manbalarni tahlil qilish va “Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanini o‘qitish tajribasini o‘rganish jarayonida ma’lum bo‘ldiki, “Boshlang‘ich ta’lim” yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarga shaxsiy o‘quv-tarbiyaviy tajribasini umumlashtirish, ijtimoiy-madaniy va kasbiy kompetensiyalarini innovatsion metodlar va tizimlar orqali rivojlantirish, shuningdek, ularning amaliy faoliyatga tayyorligini oshirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni joriy etish zarur.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish tamoyillari. texnologiya bosqichli o‘quv jarayoni: tushunish, ma’noni anglash, amalga oshirishga baholash bosqichlaridan iborat [3].

Tushunish bosqichining maqsadi — bilimlarini yangilash muammo; maqsadlarni aniqlash, shu jumladan bo‘lajak kasbiy faoliyat uchun shaxsiy motivatsiyani oshirish va kognitiv qiziqishni rivojlantirish.

Ma‘noni anglash bosqichida talaba yangi ma‘lumotni tizimlashtiradi, tahlil qila boshlaydi, va uni qo‘llashga harakat qiladi. Bu bosqichda o‘qituvchining kognitiv va o‘quv faoliyatini ushbu bosqichdagi global ta‘lim maqsadlariga muvofiq ravishda boshqarishi uchun zarur shartlar mavjud. Talabalarning e‘tiborini o‘zlarini tushunish jarayoniga jalb qilish muhim. Tahlil bosqichida talaba yangi olingan bilimlarni eski g‘oyalarga faol kiritadi, ularni qayta tartibga soladi, xulosalar chiqaradi.

Amalga oshirish va baholash bosqichida ma‘lumotni ko‘rsatma va mantiqiy tarzda taqdim etish, ichki his -tuyg‘ularini anglash, bajarilgan ishni tahlil va natijalarini baholay olishi lozim [4].

Fikrlashning rivojlanish darajasini hisobga olish tamoyili. Ma‘lumot bilan ishlashda talaba bilim darajasida aqliy operatsiyalar zanjirini bajarishi kerak. Mashqlar shu jarayonlarga muvofiq amalga oshirilishi kerak.

Mahalliy va xorijiy madaniyatlararo tenglik tamoyili. gi mutaxassislar o‘z ona madaniyati, urf-odatlar va an‘analarini tasvirlash uchun «Tarbiyaviy ishlar metodikasi» fanidan foydalanadilar. Masalan, talabalar Berlinni yoki Ostern bayramini tasvirlashda qiyinchiliklarga duch kelmaydilar, lekin Maslenitsa yoki boshqa xalq hunarmandchiligining tavsifi, bu borada ma‘lumot va bilim yetishmasligi kasbiy faoliyatida ma‘lum qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Adabiyotlarda umumiy madaniy kompetensiyalar deganda quyidagi bilim, ko‘nikma va malakalarga, ma‘lum qobiliyat va ijtimoiy-madaniy faoliyatga tayyor bo‘lishi kerak bo‘lgan talabaning ijtimoiy va madaniy o‘ziga xosligini tarbiyalash tushuniladi [2].

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab talabalar ijtimoiy-madaniy tadbirlar amaliyotida o‘zlarini muvaffaqiyatli namoyon etishadi va ularda yetarlicha milliy ko‘nikmalar shakllanadi. Tarbiya fanini o‘qitishda quyidagi innovatsion texnologiyalardan foydalanildi.

«Keys-stadi» — inglizcha so‘z bo‘lib, («case» – aniq vaziyat, hodisa, «stadi» – o‘rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o‘rganish, tahlil qilish asosida o‘qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o‘rganishda foydalanish tartibida qo‘llanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin (2.2-jadvalga qarang):

“Assesment” metodi ta‘lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o‘zlashtirish ko‘rsatkichi va amaliy ko‘nikmalarini tekshirishga yo‘naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta‘lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo‘nalishlar (test, amaliy ko‘nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo‘yicha tashxis qilinadi va baholanadi.

“SWOT-tahlil” metodi mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo‘llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi (2.3-rasmga qarang):

S – (strength)	• kuchli tomonlari
W – (weakness)	• zaif tomonlar
O – (opportunity)	• imkoniyalari
T – (threat)	• harflar

2-rasm. “SWOT-tahlil” metodi

Xulosa. Talabaning asosiy insoniy qadriyatlar to‘g‘risida xabardorligiga ko‘ra: umuminsoniy qadriyatlarni o‘rganishi va turli davlatlar, milliy, diniy, kasbiy jamoalar va guruhlarining yo‘nalishlarini hisobga olishi, ko‘p madaniyatli jamiyatda boshqa madaniyat va urf-odatlariga hurmat bilan yondashishi, ijtimoiy-madaniy va madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini o‘zlashtirishi, ijtimoiy va kasbiy aloqalarning adekvatligini ta‘minlashi, jamoada ishlashga tayyor bo‘lishi, ijtimoiy muloqotda axloqiy-huquqiy me‘yorlarga rioya qilishi, ishonchli hamkorlikni shakllantirishga intilishi, gumanistik qadriyatlarning ahamiyatini anglashga intilishi, jamiyat va madaniy merosga nisbatan axloqiy majburiyatlarni qabul qilishi, intellektual va madaniy rivojlanishini, kasbiy mahoratini oshirish va o‘zini rivojlantirish uchun bilish usullari va vositalarini qo‘llay olishi, ijtimoiy ziddiyatli vaziyatlarda fuqarolik pozitsiyasini namoyon qilishi, o‘z mamlakati fuqarosi sifatida huquq va majburiyatlarini bilishi, amaldagi qonunchilikdan foydalanishi, hamda gumanizm, erkinlik va demokratiya tamoyillari asosida jamiyatni rivojlantirishga intilishini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

- [1] Abulgazinoва D.D., Kurmanayeva D.K. The effectiveness of local culture-based materials in foreign language teaching. Pedagogical Science. 2022. № 1 (113). С. 18-25.
- [2] Абдуллаев А., Инатов А., Таълим жараёнини ривожлантиришда тизимли ёндашувнинг аҳамияти. Замонавий таълим / Современное образование 2014, №9. 9-13-бет.
- [3] Алимов Ф.Ш. Технологик ёндашув ва психологик омиллар асосида ёзма нутқ компетенциясини шакллантириш. Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университетининг ахборотномаси. 2017 й. №1 (34). 49-51-б.
- [4] Андреев А.В. Знание или компетенция? /А.В.Андреев/ Высшее образование в России. - 2005. -№5. –с.3-11.

- [5] Behernd, V. Interkulturelle Kompetenz durch didaktisches und erfahrungsbasiertes Training an der Universität. Interculture Journal H. 12, (online) 2010. 82-96.
- [6] Celce-Murcia M., Dornyei Z., &Thurrell S. (1995). Communicative Competence: A Pedagogically Motivated Model with Content Specifications. Issues in Applied Linguistics ISSN 1050-4273 C Regents of the University of California VoL 6 No. 2/ P. 25.
- [7] Гаппиров Б Изучение морального самосознания студентов педагогического вуза. Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 3
- [8] Данилюк А.Я. Принцип культурогенеза в образовании // Педагогика. - 2008. - № 10. - С. 3-8.
- [9] Fotima, M., & Madina, M. (2025). TALABALARNING IJTIMOIIY-MADANIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI. YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 3(3), 496-500.